

Starodawna Ustka i jej starodawna okolica

Władysław Goliński

Ustka czerwiec 2023

Spis treści

Wstęp.....	3
Ustka (Ujść)- nazwa osady.....	4
Osada obronna ludności kultury łużyckiej w Gałęzinowie.....	4
Przewłoka- osada z przełomu epoki brązu i żelaza w prawej, wschodniej odnodze Słupi.....	6
Nazwa Przewłoka występująca w akcie nadania przywileju biskupowi Albertusowi.....	7
Stara droga z Przewłoki do Słupska a właściwie do traktu w Swochowie.....	7
Przystań w miejscu ujścia Słupi za czasu wczesnej Polski.....	9
Ostatnie łodzie na drodze wodnej z Bałtyku do Przewłoki.....	10
Przewłoka z czasu spisania Umowy Sprzedaży zawartej w Słupsku w 1337 r.....	11
Starodawne Charnowo.....	13
Nazwa Charnowo.....	13
Goci i Gepidzi- kultura wielbarska.....	13
Znaleziska niemieckie z Charnowa.....	14
Opis prastarej drogi i drogi ze średniowiecza ze Słupska do Ustki.....	15
Charnowo z czasu spisania Umowy Sprzedaży zawartej w Słupsku w 1337 r.....	16
Starodawne Grabno.....	18
Nazwa Grabno.....	18
Historia dróg w średniowieczu.....	18
Stara droga prowadząca z Przewłoki do wsi Grabno i dalej do Słupska.....	19
Grabno- zapis w Umowie Sprzedaży zawartej w Słupsku w 1337 r.....	20
Starodawne Duninowo.....	21
Nazwa Duninowo.....	21
Wczesne lata Duninowa.....	21
Opis prastarej ścieżki z Ustki do Duninowa.....	21
Duninowo wymienione w Umowie Sprzedaży zawartej w Słupsku w 1337 r.....	22
Geneza warowni Ujść.....	25
Grodziska Ustka i Gardna Wielka jako "quondam castrum".....	25
Zmiany brzegu morskiego.....	26
Literatura.....	29

Wstęp

W okolicach Ustki osadnictwo pojawia się dość wcześnie. Na skarpie, nad rzeką Słupią, blisko wsi Gałęzinowo znajduje się grodzisko z epoki brązu, przypisywane ludności kultury łużyckiej, ok. 10 km od Ustki. Został w latach powojennych odkryty grób kultury pomorskiej pod wsią Przewłoka, która to wieś graniczy bezpośrednio z Ustką. Później pojawiło się osadnictwo Gotów. Niedaleko od dzisiejszej Ustki, w Dębinie znajduje się kamienny krąg¹. W latach 30. XX we wsi Charnowo pod Ustką znaleziska tam odkryte wskazują na pochodzenie z kultury wielbarskiej. Ponadto cmentarzysko Gotów znajduje się w Grzybnicy, inne w Węsiarach, Odrach, w Brąchnówku...

Jeszcze w średniowieczu Słupia wpadała deltą do morza. Nie wiadomo kiedy dokładnie powstała warownia w lewej- zachodniej odnodze ujścia Słupi (prawdopodobnie powstała ok. IX w.). Prawa- wschodnia odnoga Słupi wpływała do morza obok dzisiejszej osady Orzechowo – płynęła tam gdzie jest obecnie droga Zapadłe – Orzechowo. W czasach Mieszka I istniało jezioro- zalew, sięgało pod wieś Przewłoka. We wsi Przewłoka zapewne istniała przystań jeszcze w XIIw. Istniejący bowiem zalew zarastał roślinnością i się wypłycał co spowodowało uniemożliwienie żeglugi.

Pierwszy raz Ustka zostaje wymieniona w Umowie spisanej w Słupsku w 1337, jakkolwiek bez podania konkretnej nazwy. Miejsce określono jako port po obu stronach rzeki w miejscu ujścia Słupi. Odtąd podobnie jak mieszkańcy innych wsi miejskich, Ustczanie byli poddanymi Słupska. Z tego tytułu składać musieli przysięgę poddańczą, tzw. przysięgę uestecką, obowiązywał ich także przymus młynny (młyn w Zamełowie- do dnia dzisiejszego istnieje droga pierwotnie brukowana kamieniami polnymi). Mieszkańcy Ustki wyróżniali się nie tylko obowiązkiem świadczenia wszelkich prac i usług związanych z portem, ale także płaceniem podatku szosowego, a nie czynszu, lub odrabianiem pańszczyzny.

Wprowadzenie w czyn idei budowy przystani w Słupsku i portu w Ustce spowodowało duży przyrost ludności przybyłej z terenu Niemiec. Kościół w Ustce był budowany pośpiesznie. Został wybudowany z drewna i stanowił filię kościoła w Grabnie, był poświęcony w 1356 roku.

Stolpmünde Ende des 19. Jahrhunderts mit alter Kirche

Ryc. 1. Ustka, kościół drewniany pw. św. Jana Chrzciciela i św. Mikołaja, fotografia z końca XIX w. (kościół rozebrany w 1889r.). Skan starej widokówki- prywatna kolekcja.

Źródło: Stolper Heimatkreise e.V.
Stolpmünde, s. 952.
stolp.de/stolpmuende_literatur.html

¹ Andrzej Kokowski; Zagadnienie kręgów w środkowej strefie Pomorza Środkowego [w:] Acta Universitatis Lodziensis, Folia Archaeologica 8, 1987.

Ustka (Ujść)- nazwa osady

Ustka posiadała swoją kaszubską nazwę i wcale nie dziwi, że nie podaje się jej w treści Dyplomu z 1337 r. spisane go w Słupsku przy okazji zakupu przez Radę Miejską Słupska terenów wzdłuż Słupi, nie tylko Ustka zresztą nie została nazwana oryginalną, kaszubską nazwą. Osada już w miejscu ujścia Słupi istniała dużo wcześniej niż to spisano w Umowie z 1337 r. Nie użyto też do określenia nazwy osady późniejszej niemieckiej nazwy Stolpmünde. Pewnie jeszcze nie było nazwy niemieckiej dla osady w ujściu Słupi. Poniżej jest zapisane w całości hasło ze starego słownika.

[...] **Ujść**, niem. Stolpmuende, targowisko w Pomeranii, nad ujściem rzeki Słupy do Bałtyku, pow. Słupski, stacja kolejowa ztąd do Poznania wiodącej; posiada urząd pocztowy 3 kl., główną komorę celną, urząd pocztowy i wybrzeżny i szkołę przygotowawczą żeglarską. Okolice tu równa, gleba w pobliżu morza piaszczysta, dalej zaś gliniasta i do uprawy pszenicy przydatna. Na wiosnę wieją tu silne wiatry wschodnie; klimat, z wyjątkiem lata i jesieni, ostry i zimny. Są też i kąpiele morskie, w których latem bywa do 500 gości. Dawniej był Ujść ubogą wioską rybacką, z płytkim portem, zostającym pod zarządem miasta Słupska. Później jednak objął go rząd, który dołożył starania o wybudowanie i pogłębienie portu. Żeglarstwo i rybołówstwo są głównym zatrudnieniem mieszkańców, których rokiem 1885 było 1974 i to 1945 ew., 8 kat., 3 dysyd., 18 żyd. Domów liczono 197, dym. 497. Wysyłają ztąd tarcice do Przedniego Pomorza, drzewo opałowe do Danii, okowitę do Prus zachod. a pszenicę do Anglii. Dowożą zaś węgle z Anglii, śledzie z Norwegii, a w ostatnim czasie i zboże z Rosyji (ob. „Das Reichspostgebiet”, Berlin, 1878, str. 173). Kś. Fr. [...]²

Osada obronna ludności kultury łużyckiej w Gałęzinowie³

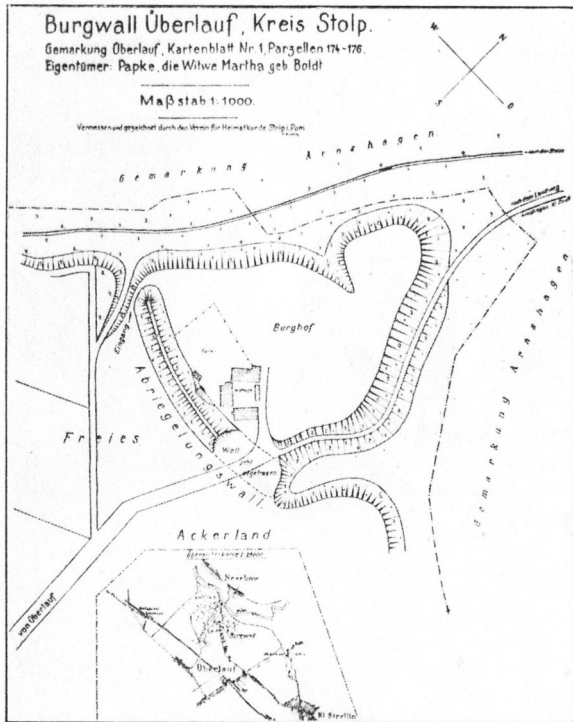
Wyniki dotychczasowych badań archeologicznych w Gałęzinowie potwierdzają, że są na tym grodzisku cztery warstwy archeologiczne, wszystkie „łużyckie”. Okres gospodarowania ludności kultury łużyckiej w tej osadzie obronnej przypada orientacyjnie od VI w. pne. do IV w. pne. Nie można mówić tu o grodzisku Słowian (jak to ma miejsce w wielu różnych publikacjach), którzy to Słowianie wyjątkowo terenu obecnie wyznaczonego wałami nie zagospodarowali. Właściwie już wówczas kiedy pojawili się tu Słowianie to była jedynie pozostałość po wałach, nie zagospodarowali się ci przybyli tu Słowianie bo grodzisko nie zaspokajało ich potrzeb (Słowianie na Pomorze przybywają od VI w. n.e.). W okresie nowożytnym grodzisko w Gałęzinowie jest ponownie „zagospodarzone” przez rodzinę osiedleńców z Niemiec, według Waltera Witta, naszego regionalisty. Według opinii służb ochrony zabytków, miało to zasiedlenie miejsce pewnie (z tego okresu pochodzi stodoła szachulcowa) w 2 poł. XIX w.

Osada obronna została założona przez ludność kultury łużyckiej na skarpie, nad rzeką Słupią pomiędzy dwoma istniejącymi wąwozami. Do Słupi wpływają w tym miejscu dwa potoki, bardzo duże ich wąwozy prowadzą dzisiaj ledwie stróżki. Kiedyś płynące tu rzeki niosły wodę z roztopiającego się w tym miejscu przez tysiące lat lodowca i to ta woda tak właśnie uformowała teren, gdzie wykorzystując to naturalne ukształtowanie ludność kultury łużyckiej znalazła dogodnie miejsce na stworzenie obronnej osady. Zgodnie z geografią historyczną w miejscu, gdzie obecnie jest grodzisko w Gałęzinowie był miejscem najbardziej położonym na północ, nadającym się jeszcze na zasiedlenie. Odległość z Ustki do Gałęzinowa wynosi ok. 10 km, w epoce brązu, a więc kiedy powstała osada obronna w Gałęzinowie przestrzeń ta nie nadawała się już do zasiedleń.

² Hasło Ujść; [w:] Słownik geograficzny Królestwa Polskiego, Tom XII: Szlurpkiszki- Warłyńka, Warszawa 1892, s. 768 i 769.

³ Władysław Goliński; Grodziska Słupska i powiatu słupskiego, cz. 2, maszynopis, Ustka 2019.

<https://biblioteka.ustka.pl/images/stories/literatura/golinski/Art2.pdf>

47. Burgwall Überlauf, Kreis Stolp.

Ryc. 2. Plan grodziska w Gałęzinowie, powiat słupski.

Źródło: Walter Witt, *Urgeschichte des Stadt- und Landkreises Stolp*, Stolp 1934.

<https://biblioteka.ustka.pl/images/stories/literatura/golinski/art18a.pdf> – Die Burgwälle des Stolper Landes.

<https://biblioteka.ustka.pl/images/stories/literatura/golinski/art11.pdf>, S. 9

<https://biblioteka.ustka.pl/images/stories/literatura/golinski/Art2.pdf>

Ryc. 3. Grodzisko Gałęzinowo, wiosna 2004. (po prawej)

Źródło: Fotografował Władysław Goliński.

Widok na pozostałość po wale zaporowym od strony południowej grodziska. Zasiedlenie wtórne grodziska nastąpiło od 2 poł. XIX w.

Na zdjęciu za wałem znajduje się stodoła szachulcowa, znajdująca się w ewidencji konserwatorskiej.

Ryc. 4. Gałęzinowo droga przed grodziskiem, wiosna 2004. (po lewej)

Droga do grodziska (asfaltowa), asfalt epoki brązu był oczywiście obcy. Obecna, jedyna droga do tego zabytku archeologicznego jest zapewne w tym samym miejscu co droga pierwotna.

Przewłoka- osada z przełomu epoki brązu i żelaza w prawej, wschodniej odnodze Słupi

Archeolodzy odkryli między innymi dwa cmentarzyska kultury pomorskiej w miejscu gdzie jest dziś Przewłoka i Machowinko pod Ustką. Tam gdzie są znalezione cmentarze tam również musiały znajdować się osady. Ziemia doskonale przechowuje istnienie życia w dawnych wiekach, więc i w Przewłocze należy się spodziewać odkrycia umiejscowienia dawnej osady kultury pomorskiej. Wikipedia zapisuje, że kulturą pomorską jest kultura archeologiczna [epoki żelaza](#) z okresu VII – IIIw. pne., zajmująca teren niemal całej Polski.

Ryc. 5. Mapa cmentarzysk kultury pomorskiej odkrytych w latach 1945-1993 i znalezisk grobów podkloszowych z Pomorza Środkowego. Kultura pomorska (KPM); kultura łużycka (KŁZ).

Źródło: Znaleźiska grobów podkloszowych na cmentarzyskach ludności kultury pomorskiej na Pomorzu Środkowym, [w:] Kultura pomorska i kultura grobów kloszowych. *Razem czy osobno?*- konferencja, Warszawa 1993.⁴

Oznaczenie na mapie „+”- mają cmentarzyska kultury pomorskiej odkryte w latach 1945-1993.

+ 88 – Przewłoka, stan. 1, gm. Ustka, pow. słupski;

+ 63 – Machowinko, stan. 5, gm. Ustka, pow. słupski.

⁴ Ignacy Skrzypek; Znaleźiska grobów podkloszowych na cmentarzyskach ludności kultury pomorskiej na Pomorzu Środkowym, [w:] Kultura pomorska i kultura grobów kloszowych. *Razem czy osobno?*- konferencja, Warszawa 1993. s. 56.

Nazwa Przewłoka występująca w akcie nadania przywileju biskupowi Albertusowi

Zaistnienie nazwy "Przewłoka" uzasadnia występowanie w Słowiańszczyźnie określenia na miejsce gdzie przeciągano łodzie: [...] na uwagę zasługuje hipoteza, którą rozwinął ostatnio zwłaszcza Kowalenko. Według niej garb lądowy między jeziorami, Gopłem a Ślesińskim (kiedyś dłuższym niż obecnie), pokonywano w transporcie wodnym systemem praktykowanym powszechnie w przeszłości, a mianowicie przez przewłóczenie łodzi czy korabi. O możliwości stosowania także tej praktyki w goplańskim systemie komunikacyjnym świadczy istnienie nazwy Przewłoka przetrwałej w lokalnej tradycji oraz w nazwie 3 chatup Żółcina. W punkcie tym, jak świadczy zachowane do dziś grodzisko, znajdował się dawniej gród. Jeszcze w 1316 r. dokument Władysława Łokietka wymienia w roli świadka: Perwold, castellanus de Prsevloky. [...] ⁵

Jeszcze w średniowieczu Słupia uchodziła do morza dwoma odnogami. Pierwsza odnoga to dzisiejsze koryto rzeki, natomiast wschodnią odnogę wyznacza obecnie droga Przewłoka- Zapadłe-Orzechowo; w średniowieczu był o wiele wyższy poziom wody w rzekach i jeziorach, był wyższy poziom wód gruntowych. Prawą odnogę Słupi zasypał z czasem piach niesiony wiatrem od morza. Przez jakiś czas jednak dawało się tą drogą przeciągać łodzie stąd nazwa Przewłoka. W prawej odnodze Słupi jak i w lewej musiały istnieć warownie. Nazwa Zapadłe mówi pewnie o zapadłych konstrukcjach obronnych.

Dokument z 1283 r. potwierdza związki Przewłoki z polską hierarchią kościelną. Jak zanotował S. Kujot (Dzieje Prus Królewskich): „*Nadto pozwolił książę (Mściwoj II) z taski, jako jałmużnę biskupom i ich następcom wysyłać dwa okręty do przystani zwanej Przewłoka (Preuloca), nad morzem, u jeziora pod Gardnem, którą wąska cieśnina z morzem łączy*". W tym aż nazbyt ściśle zlokalizowanym porcie- przystani (zapewne chodzi o bliskość miejsca wypływu prawej odnogi Słupi do morza) ówczesny biskup kujawski Wojciech (Albertus) miał prawo utrzymywania i wykorzystywania do połowów dwóch łodzi rybackich. ⁶

[...] Głębszy wgląd w stosunki wiejskie i kościelne Gardny daje dokument confirmacyjny księcia gdańskiego Mściwoja II z 29 czerwca 1282 r., wystawiony dla miejscowego proboszcza i kościoła, mocą którego zatwierdził wcześniejsze nadania swego ojca, ks. Świętopełka II, zmarłego w 1266 r. Oznacza to, że zarysowany w dokumencie stan faktycznie istniał już od około dwudziestu lat. Wolą księcia Mściwoja II było, aby proboszcz miejscowego kościoła pw. św. Stanisława cieszył się pełnią praw książeńcych, wolnością od wszystkich ciężarów, a także sprawował sądownictwo w sprawach duchowych i świeckich, które nie przysługiwało słupskiemu plebanowi. Posiadał prawo do polowań na określonym terenie, do łowiska zwanego Salue oraz do dziesięciny rybnej z jeziora Gardno. **Książę potwierdził kościołowi dziesiątą miarę z przystani portowej Przewłoka (Preuloca)** i z Rowów oraz dziesięcinę z pięciu dalszych wsi, w tym ze Smołdzina, dwie niezidentyfikowane dotąd wsie, młyn w miejscowości Cocosca oraz dwie łąki: Krawiecką (Sartoria) i Smołdzińską (Smoltzini).[...] ⁷

Stara droga z Przewłoki do Słupska a właściwie do traktu w Swochowie

Ta stara droga- a właściwie ślady po istnieniu niegdysiejszej drogi, w swojej większej części od Swochowa do Przewłoki wydaje się, że powstała w okresie wędrówek ludów, a dokładnie w okresie przyścia Słowian do ziem dorzecza Słupi jeszcze w VII w. n.e. W części od Swochowa do grodu w

⁵ Hensel Witold i Broniewska Aleksandra; Starodawna Kruszwica od czasów najdawniejszych do roku 1271, Wrocław 1961, s. 14

⁶ Władysław Goliński; Historia portu w Ustce, cz.1, maszynopis, s. 4,5;
https://biblioteka.ustka.pl/images/stories/literatura/golinski/ART1_cz1a.pdf

⁷ Zygmunt Szultka; Świątynia na Rowokole i jej funkcje, Słupsk 2014, s. 17, 18.

Słupsku i dalej do Gałęzinowa istniała już wcześniej droga z epoki brązu a więc Słowianie tą część drogi ponownie wykorzystali jako trakt. Ówczesny Słupsk powstały w czasie przyjścia tu Słowian to parę chat w różnych miejscach; przy brodzie przez Słupię np. zabudowania przy miejscu gdzie już później powstał kościół p.w. św. Piotra, w okolicy dzisiejszej ul. Garncarskiej, na dzisiejszym Zatorzu...⁸ Droga o której mówimy łączyła przystań w Przewłocze z grodem w Słupsku, jej całkowita długość wynosi ok. 15 km.

Po przybyciu Słowian na obszar dzisiejszego Pomorza, tj. ok. VI w., zbudowali oni (albo przebudowali już istniejące z poprzednich epok) grody i warownie, wyposażone we wzmacnioną konstrukcją drewnianą ziemny wał obronny. Te miejsca obronne zbudowane przez ludność kultury łżyckiej łączyły strategiczne drogi lądowe, również istniały drogi do placów targowych jakimi były przystanie nadmorskie. Droga z epoki przybycia Słowian w Przewłocze prowadziła z przystani, nad brzegiem zalewu, który aż tu podchodził.

Młyn w Przewłocze jest wymieniony w dyplomie z 1337 roku- a więc musiał ów młyn już funkcjonować przed rokiem 1337. Młyn w osadzie nadmorskiej z pewnością świadczy o handlu zbożem.

Dalej droga ta wiodła do Grabna, droga ta przy obecnych zabudowaniach wsi jest jeszcze dzisiaj łatwa do zlokalizowania na wysokości wsi po dębach sadzonych w szeregu- niedaleko ogródków działkowych, obok działek droga ta prowadziła przez las do osiedla Mącniak i przechodziła obok młyna w Machowinie do wsi Swochowo, dalej po skręcie w prawo droga z pewnością wiodła po obecnie ruchliwej drodze asfaltowej do Słupska a w Słupsku dzisiejszą ul. Kaszubską- przy obecnym grodzisku, w środku którego stoi kościół św. Ottona.

Droga prowadziła po wschodnim brzegu rzeki Słupi.

Ryc. 6. Droga przy młynie w Machowinie, 2007

Źródło: Fotografia Marii Golińskiej

Ryc. 7. Droga na wysokości Mącniaka, 2007

Źródło: Fotografia Marii Golińskiej

⁸ Henryk Janocha; Archeologia o początkach słupskiego ośrodka miejskiego, [w:] Koszalińskie zeszyty muzealne t. 24, Koszalin, s. 45

Przystań w miejscu ujścia Słupi za czasu wczesnej Polski

Generalnie aby uzyskać możliwość swobodnego wpływania łodzi czy statków w koryto rzeki trzeba mieć głęboki tor wodny między chroniącymi od zalania falochronami.

Wszystko jednakże wskazuje na istnienie w starej Ustce dodatkowo innej konstrukcji, normalnie w warunkach naturalnych tworzy się w ujściu próg i jest niezmiernie szerokie ujście rzeki, więc i Słupi, przez tą przeszkodę na małych rzekach przeciągano łodzie, dalej już na wysokości samej warowni istniały wały ziemne wyposażone w maszyny miotające kamienie lub strzały. W tym miejscu stosowano pułapkę zbudowaną z narzuconych prawie pod wierzch wody kamieni lub wbicia w dno zaostzonych od góry pali pozostawiając wąskie przejście znane tylko załogom własnym łodzi. Chodziło bowiem o przebicie poszycia łodzi napastników i jej zatopienie⁹.

Stawiam hipotezę, że nazwa Zapadłe jest powiązana z podobną warownią jaka była w lewej odnodze ujścia Słupi- warownia w Ujść¹⁰ (obecna nazwa Ustka). Inaczej przecież być raczej nie mogło i trzeba było mieć strzeżone obydwie odnogi odprowadzające wody Słupi do Bałtyku. Zalew jaki tu istniał wtedy sięgał aż za Wytowno- pod Objazdę.

Na pierwszym miejscu „towarów” wymiany handlowej są w czasie piastowskiej Polski niewolnicy. Jeśli chodzi o niewolnictwo to historycy obliczyli, że niewolnik, za którego na Słowiańszczyźnie płacono dwadzieścia srebrnych arabskich dirhemów, na rynku w Bagdadzie sprzedawany był za dwieście takich samych monet. Wikingowie, którzy byli równocześnie- zależnie od okoliczności- rabusiami, kupcami i rzemieślnikami, z tego właśnie handlu ciągnęli największe zyski.¹¹

W epoce Wikingów, kiedy już z pewnością istniała wieś Przewłoka, handlowano artykułami stanowiącymi towar w zagrodach rolnych w tym też są materiały lniane, handlowano wszystkim co dało się wyrwać lasom i wodom. Jakkolwiek najbardziej opłacalnym towarem był handel niewolnikami. Dość atrakcyjnym towarem było zboże a dokładniej mąka- stąd zapewne działalność młyna wodnego blisko przystani.

[...] Z południowych wybrzeży Bałtyku wywożono bursztyn, futra, niewolników. Niewolników słowiańskich ceniono wysoko na całym świecie muzułmańskim. Tak wielka była ich rzesza w państwach arabskich, że nazwa Słowianie stała się w VIII-IX wieku w językach romańskich synonimem niewolnika, wypierając z łaciny rzymskie określenie: servus. [...] ¹²

---

⁹ Źródła pisane niejednokrotnie wspominają o przechodzeniu przez korabie słowiańskie płyczn i cieśnin niemożliwych do przebycia przez łodzie skandynawskie; stąd metoda sztucznego tworzenia płyczn, jako obrony biernej przed okrętami. Wspominają też o masowych transportach okrętów słowiańskich przez przewłoki. K. Pieradzka, Walki Słowian na Bałtyku w X—XII wieku, Warszawa 1953 I., str. 19, 45, 58, 78, 87, 93; 101, 110—111, 119.

¹⁰ Ujść to kaszubska nazwa Ustki, Władysław Goliński; Grodzisko- port w miejscu ujścia Słupi, maszynopis, Ustka 2022, s. 7.; <https://biblioteka.ustka.pl/images/stories/literatura/golinski/art14a.pdf> ;
Hasło Ujść; [w:] Słownik geograficzny Królestwa Polskiego, Tom XII: Szlurpkiszki- Warłynka, Warszawa 1892, s. 768 i 769.

¹¹ Skrok Zdzisław; Słowiańska moc, Warszawa 2006, s. 80

¹² Stanisław Trawkowski; Nad Wisłą I Odrą, [w:] Polska pierwszych Piastów, państwo- społeczeństwo kultura, pod redakcją Tadeusza Manteuffla, Warszawa 1968, s. 66

Był zatem wtedy tylko jeden towar eksportowy, który przynosił wielkie zyski, a z jego eksportu Słowiańszczyzna znana była w całym ówczesnym świecie od emiratów środkowej Azji po kraje Maghrebu i królestwo Franków. Tym towarem byli niewolnicy. Tylko sprzedając ludzi, „władca słowiańskiej północy” mógł finansować swe państwowe wydatki....[...] ¹³ Tak więc Przewłoka stanowiła jedno z wielu ogniw składających się w „doskonałą” całość państwa Mieszka I. A skąd ci niewolnicy? To bardzo proste: z kupna, gdzie zwyczajowo w Polsce ojciec sprzedawał syna a w Prusach syn sprzedawał ojca- ponadto przecież Przewłoka to osada nadmorska i wystarczy zorganizować wyprawę wojenną, aby mieć niewolników do handlu.¹⁴

Ostatnie łódzie na drodze wodnej z Bałtyku do Przewłoki

Nie wiadomo jaka łódź była ostatnią, co przebyła właśnie tą drogę. Powodem zaprzestania żeglugi na zalewie do Przewłoki był, bez wątpienia, niski stan wody, zbyt niski by myśleć o żegludze. Chociaż łódzie Słowian i łódzie Wikingów miały małe zanurzenie.

Jak już wcześniej tu wspomiano jeszcze w XIII w. funkcjonowała przystań rybacka, jakkolwiek istniała potrzeba przeciągania łodzi- przewłoka. Handel z północą, ze Skandynawią, przerwali Krzyżacy po 1308 roku.

Ryc. 8. Przebieg starej drogi we wsi Przewłoka. Fragment bardzo starej drogi do Swochowa- przy stadninie. 2006

Źródło: Fotografia Marii Golińskiej

¹³ Zdzisław Skrok; Czy wikingowie stworzyli Polskę?, Warszawa 2013, s. 88, 89

¹⁴ Władysław Goliński; Łoza w państwie pierwszych Piastów, maszynopis publikowany na stronie biblioteki w Ustce, s.7; <https://biblioteka.ustka.pl/images/stories/literatura/golinski/art41a.pdf>

Przewłoka z czasu spisania Umowy Sprzedaży zawartej w Słupsku w 1337 r.

[...] Jest rok 1337. W obecności licznych świadków zostaje spisany w mieście Słupsku dokument, określający strony oraz zakres i warunki sprzedaży terenów położonych wzdłuż rzeki Słupi poczynając od jej ujścia, aż po Bruskowo i Machowino. Dokument ten istnieje obecnie w trzech wersjach językowych. Zarówno tekst podstawowy- łaciński jak i tłumaczenie na język polski pochodzą z książki: Święchowski Zygmunt, Mertka Józef, *Z DZIEJÓW SŁUPSKA I USTKI*, POZNAŃ, SŁUPSK, 1958. Tekst niemiecki pochodzi z książki: *STOLPMÜNDE*; Verfaßt im Jahre 1936 von WALTER DOMINICK, Herausgegeben anlässlich des Patenschaftstreffens in Glückstadt, am 9. und 10 Mai 1959, von DR. WALTER KUSCHFELD, VERLAG, STOLPER HEEMATKARTEREI, LÜBECK DRUCK, EUGEN RADTKE, LÜBECK.

Poniżej fragment oryginalnego tekstu: [...] ¹⁵

nec non totum et integrum portum Stolpesmunde dictum, penes aquam stolpensem tam ab una quam alia parte situm,

et omnia ac singula, quae ibidem sunt in praesenti et adhuc fieri poterint in futuro, cum suis terminis et gadibus in hunc modum diuisim intitulatis: primo de aqua stolpensi ascendendo fluxum uel flumen, super quem structum est molendinum Semelouu, cuius aquae molendini medietas attinet eiusdem conciuibus ciuitatis usque ad distinctionem uillae Bruskouu, de hac distinctione uillae Bruskouu, usque in riuulo aut fluxu Vuosuba, hunc fluxum uel riuulum Vuosuba descendendo usque ad semitam currentem de portu stolpesmunde uersus uillam Dünnouu, in qua semita stat arbor quaedam nomine Hageboke signis publicis cum securi signata, ubi utrinque cum brouys habent debitam distinctionem, de hac arbore Hageboke directo modo usque ad arborem quercinam stantem super riuulum aquae Bukeuitz, ubi primitus suscipit suum fluxum, quae arbor quercina signata est debite et distincte, hunc riuulum Bukeuitz descendendo usque in salso mari, prope hoc salsum mare directe usque in aqua stolpensi ultra aquam stolpensem secus salsum mare directe usque ad riuulum aquae Vuregouu, de salso mari ascendendo aquam Vuregouu usque ad pontem, ultra quem uiam currit uersus uillam Machemin, de hoc ponto uiam descendendo, usque ad quercum

jak również cały i niepodzielny port Ustka, położony po obu stronach rzeki Słupi,

oraz wszystko, co tamże teraz się znajduje i w przyszłości znajdować się może, w granicach oddzielnie oznaczonych, w sposób następujący: poczynając od Słupi w górę potoku czy rzeczki, przy której zbudowany jest młyn Zamełowo, gdzie połowa młynówki należy do obywateli miasta aż do pół wsi Bruskowo, stąd aż do Wuosuba, tym strumykiem w dół aż do ścieżki, która prowadzi z portu Ustka do wsi Duninowo i przy której stoi buk, na którym po obu stronach są siekierą nacięte znaki. Od tego buku przebiega granica w prostej linii aż do dębu, który stoi u źródła strumyka Bukowica. Dąb jest dokładnie i pewnie oznaczony. Stąd granica idzie biegiem strumyka aż do morza, wzdłuż morza wprost do Słupi i za Słupią (znów) wzdłuż morza aż do strumyka Wrechów, w górę strumyka Wrechów aż do mostu, przez który prowadzi droga do wsi Machowino, od tego mostu wzdłuż drogi aż do dębu, który stoi nad strumykiem Darchin, w dół strumyka Darchin aż do młynówki między Ustką a Grabnem, której to młynówki i młyna połowa należy do wyżej wymienionych obywateli, w dół tej młynówki aż do Słupi:

sowie den ganzen und unversehrten Hafen Stolpmünde, auf beiden Seiten des Stolpeflusses gelegen,

und alles und jedes, was daselbst jetzt ist und hinführe werden kann, unter einem wahrhaften Kauf- Titel übertragen, geben und darauf Verzicht leisten, mit allen Gerechtsamen, Gerichtsbarkeit, Nießbrauch, Proprietät, sowie auch mit völliger Freiheit, mit allen Einkünften, dein Patronatsrecht, mit aller Jagdgerechtigkeit, mit allen Wiesen, Gräsern, Heuschlag, Weide, Forsten, Wäldern, Sümpfen, Hölzern, angebauten Äckern und noch nicht angebauten, mit allen Steigen, Wegen und Nebenwegen, Wirthhäusern, Mühlen, Gewässern, Fischen, sowie wir dies nach uralter Festsetzung mit unsern Vorfahren erbrechtlich auf ewige Zeiten, in freien, ungehinderten und ruhigen Besitz überkommen haben. Daher sprechen wir die Bürger obgenannter Stadt Stolp frei von allen und ferner zu leistenden Diensten und Arbeiten und von allen aus vorbenannten Gütern und gebührenden Abgaben, so wir uns auch verpflichten, diese Güter zu beschützen und unter unsere Obhut zu nehmen, gleich ändern unsern Gütern, die uns steuerpflichtig sind oder eigenthümlich gehören. Hiergegen wird besagte Bürgerschaft alljährlich jedes Martins- Fest ein paar Hosen, Acht slawische Gulden an Werth, oder diese Summe bar, zum Zeichen der

¹⁵ Władysław Goliński; Grodzisko- port w miejscu ujścia Słupi, maszynopis, 2022; s. 2 i nast., <https://biblioteka.ustka.pl/images/stories/literatura/golinski/art14a.pdf>

stantem super fluxsum aquae Darghin, hunc fluxsum Darhin descendendo usque ad aquam pellentem molendinum inter stolpesmunde et Vintershagen, cuius aquae et molendini medietas pertinet conciuibus ante dictis, hanc aquam molendini descendendo usque in aqua stolpensi:

Anerkennung und Unterwürfigkeit an uns oder unsere Erben püntlich entrichten.

Pochodzenie informacji z dokumentu kancelaryjnego mówiącego o położeniu zagród, strumyków... jest w pełni wiarygodne, dlatego położenie młynówki między Grabnem a ujściem strumyka Darchin jest w pełni wiarygodne- tam w dzisiejszej Przewłocie w średniowieczu był młyn.

<i>Darghin</i>	Darchin (nazwa występuje tylko w dokumencie- wg tłum. dok.)	strumyk
----------------	---	---------

<i>ad aquam pellentem molendinum inter stolpesmunde et Vintershagen</i>	do młynówki między Stolpmünde a Wintershagen	okolica może kiedyś tworząca drugie koryto Słupi?
---	--	---

Ryc. 9. Ruina młynówki we wsi Przewłoka.

Ryc. 10. Skraj lasu uwidocznionego na zdjęciu stanowi dawną granicę.

Źródło: Fotografia Marii Golińskiej

Najprawdopodobniej to pozostałe do dziś kamienie fundamentu po młynówce w Przewłocie. Nad strugą, która określała granicę omawianą w dyplomie z 1337 r. i która płynie właśnie na skraju tego lasu, którego zarys widać na drugim zdjęciu. Młyn w Przewłocie i młynówka przy nim mogły określać miejsca określane umową. Tu był młyn, w Przewłocie jeszcze przed 1337 r.

<i>hanc aquam molendini</i>	w dół tej młynówki aż do Słupi	Do dzisiaj będzie tam strumyk i
-----------------------------	--------------------------------	---------------------------------

<i>descendendo usque in aqua stolpensi</i>		faktycznie wpada do Słupi (ostatni odcinek jest poprowadzony pod ziemią- od Pl. Dąbrowskiego w Ustce.)
--	--	--

Starodawne Charnowo

Nazwa Charnowo

Niemieckie źródła rejestrują dopiero w 1310 roku nazwę jako Charnov co w języku słowiańskim a dokładnie kaszubskim jest "Charnowò". W nazwie jest typowe dla tej części Pomorza zastosowanie grupy "ar" [...] pomiędzy spółgłoskami, jak w kaszubskim wyrazie "chrana", tj. 'sucha trawa, bezwartościowa pasza. Po polsku nazwa brzmiałaby Chronowo.[...] ¹⁶ Obecna niemiecka nazwa wsi to Arnshagen. Hasło Charnowo w; Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, tom I, Szlurpkiszki – Warłyńka, Warszawa 1892, strona 548. [...] **Charnowo**, niem. *Arnshagen*, wś, pow. słupski na Pomorzu, ma 389 mk. i st. p. [...] ¹⁷

Goci i Gepidzi- kultura wielbarska

Goci po swojej wędrówce rozpoczętej w I w. n.e. z terenów dzisiejszej południowej Szwecji przez Pomorze, przy pomocy, a często i walcząc przeciw innym ludom, rozpoczęli wielkie przemieszczenia ludów.

Jednemu można dać wiary, jeśli idzie o kronikę Jordanesa (pisaną w sześć wieków od autentycznych wydarzeń)- Goci przyплыnęli z północy i zajęli południowy brzeg Bałtyku, na końcu przybyli Gepidzi. Największe występowanie cmentarzysk Gotów i Gepidów jest na Kaszubach.

Nie sposób oczekiwać aby ludność zamieszkująca te ziemie i będąca u siebie (np. ludność kultury pomorskiej) pozwalała bez walki odebrać sobie terytorium niezbędne do życia. Archeolodzy sporadycznie odnotowują pola walki, miejscowa ludność często w legendach zachowała informacje o polu bitwy. Przekaz słowny jednak umiejscawiał to w okresie wojny trzynastoletniej lub mówił o szwedzkim rodowodzie. Faktycznie były to pola walki z okresu inwazji Gotów i Gepidów.

Przyczyną powstania cmentarzysk, potocznie zwanych kamiennymi kręgami było „przejście” Gotów, ludu wywodzącego się ze Skandynawii, celem ich wędrówki było Cesarstwo Rzymskie.

Kulturę wielbarską tworzą zatem Goci i Gepidzi i tubylcze ludy wchłonięte. Goci przekazują swoje zwyczaje jako dominujące wobec tej przygarniętej ludności, mającej odmienną przecież kulturę. A więc w okresie wpływów rzymskich zwyczaje gockie zostały narzucone ludności Pomorza i dorzecza Wisły.

Cmentarzyska Gotów i Gepidów występują na całym Pomorzu i wzdłuż Wisły i Bugu. Właściwie są to cmentarzyska ludności kultury wielbarskiej¹⁸ pozwalają poznać obrządek pogrzebowy tej kultury, mówią jednak też o miejscu pochodzenia tej zamorskiej ludności- z Północy a dokładnie z południowej Skandynawii.

Pobył Gotów i Gepidów w powiecie słupskim pozostawił również pewne ślady- zabytki- zapewne z cmentarzyska- pozostał jeden niepełny kamienny krąg. Znajduje się to cmentarzysko niedaleko od dzisiejszej Ustki, w Dębinie (do dzisiaj pozostały tylko 3 głązy tego kręgu). W latach 30. XX w. we wsi Charnowo prowadzone były badania niemieckich archeologów: znaleziska¹⁹ tam odkryte wskazują na pochodzenie z kultury wielbarskiej. Ponadto cmentarzysko Gotów znajduje się w Grzybnicy, inne w Węsiarach (patrz zdjęcia powyżej), Odrach ... Oto co mówi o badaniach w Grzybnicy (niedaleko Sławna) Krystyna Huhala, archeolog; „...W trakcie badań wykopaliskowych,

¹⁶ Ewa Rzetelska- Feleszko; Słowiańskie Nazewnictwo Pomorza Środkowego [w:]VI Konferencja Kaszubsko-Pomorska, Materiały- Darłowo 2000

¹⁷ Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, tom I, Szlurpkiszki – Warłyńka, Warszawa 1892, s.548.

¹⁸ Kultura wielbarska stanowi związek Gotów i Gepidów z ludnością tubylczą, o dominującej swojej, przyniesionej, kulturze i zachowanym swoim języku.

¹⁹ Walter Witt; Urgeschichte des Stadt- und Landkreises Stolp, Stolp 1934, S. 90- Bild 39.

prowadzonych w latach 1974-1986 zbadano przestrzeń około 3 ha, odkrywając: cmentarzysko z okresu wpływów rzymskich (poł. I - pocz. III wieku n.e.),..”

Ryc. 11. Centralny kamienny krąg na cmentarzysku w Węsiarach (koło Kościerzyny), są też widoczne kurhany. Źródło: Fotografował Władysław Goliński.

Ryc. 12. Kamienne kręgi na cmentarzysku w Odrach.

Źródło: Fotografował Władysław Goliński.

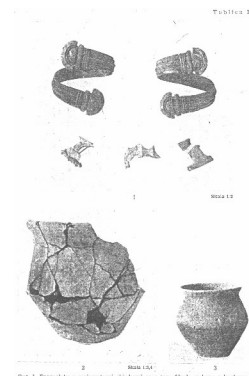
Znaleziska niemieckie z Charnowa

Z dokonanych w Charnowie, w latach 30. XX wieku znalezisk archeologicznych (znaleziono biżuterię i przedmioty użytkowe ludu Gotów). Trudno powiedzieć czy odkryto cmentarzysko zbudowane jako kamienne kręgi, Goci budowali też cmentarzyska szkieletowe. Jakkolwiek wiadomo, że plemiona Gotów i Gepidów osiedliły się przejściowo w Charnowie. Mogło to mieć miejsce pomiędzy I a IV wiekiem n.e. Goci i Gepidzi tworzyli, jak już wspomniałem, z miejscową ludnością więzi określane w archeologii kulturą wielbarską, jednak zwyczaje pozostawały zwyczajami Gotów, w IV w. n.e. plemiona tej ludności odeszli na południowy wschód, aż nad Morze Czarne.

Ryc. 13. Riemenzunge, Fibel, Armringe mit Schlangenkopf, Gürtelteil aus dem Fund von Arnshagen. Zabytki znalezione w czasie lat 20- tych XXw. we wsi Charnowo.

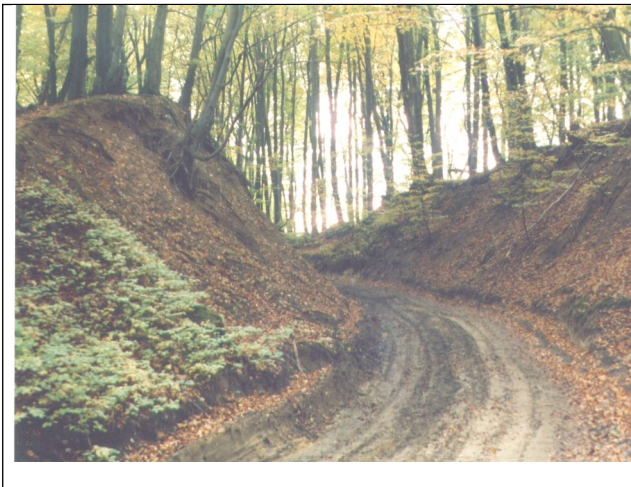
Źródło: W. Witt, Urgeschichte des Stadt- und Landkreises Stolp, S. 90

Ryc. 14. Bransolety z węzłowatymi główkami... - jako element wspólny ze znaleziskiem w Charnowie. Najbardziej charakterystyczna srebrna biżuteria kobiet gockich znajdowana na cmentarzyskach kultury wielbarskiej z I-III w. n.e. Ta prezentowana powyżej pochodzi z cmentarzyska w Węsiarach. Źródło: Zdzisław Skrok; Ślady w rodowodzie Polaków. Mówią Wieki.

Opis prastarej drogi i drogi ze średniowiecza ze Słupska do Ustki

Jeszcze dzisiaj można odtworzyć niektóre odcinki tych dróg łączących grody ludności kultury łużyckiej- lokalnie droga łączyła ...Gałęzinowo z Żoruchowem..., była jednak konieczność przejścia przez bród, który był w miejscu, gdzie dzisiaj mieści się zamek w Słupsku. Dalej od Gałęzinowa wiodła ta droga, idąc ze Słupska do Ustki, już jako droga powstała znacznie później- wydeptana bowiem była przez pierwszych przybyłych tu Słowian w VI w., droga ta wiodła wzdłuż Słupi do Charnowa- później przez miejsce nie istniejącej jeszcze wtedy wsi Wodnica i prowadziła do Ustki a ściślej do warowni w Ustce, która mieściła się na skarpie nad morzem na wschodnim brzegu zachodniej odnogi rzeki, w jej ujściu, bród przez Słupię przechodził w miejscu gdzie dzisiaj jest most kolejowy, no może trochę od mostu w stronę morza- patrz na stare plany osady i portu, pokazują most kolejowy gdzie był ów bród.

Ryc. 15. Droga ze Strzelinka do Zamełowa... Gałęzinowa, Charnowa, 2005.

Źródło: Fotografował Władysław Goliński.

Ryc. 16. Droga z Gałęzinowa do Charnowa (po lewej szkoła w Charnowie), 2008.

Źródło: Fotografował Władysław Goliński.

Ryc. 17. Droga z Wodnicy do Charnowa, 2006.

Źródło: Fotografował Władysław Goliński.

Ryc. 18. Droga w Charnowie (wjazd do Charnowa), 2005.

Źródło: Fotografował Władysław Goliński.

Charnowo z czasu spisania Umowy Sprzedaży zawartej w Słupsku w 1337 r.

Poniżej fragment oryginalnego tekstu: [...] ²⁰

*In nomine Sanctae et Indiuiduae
Trinitatis Amen. Ne acta humana excidant a
memoria, quae res fragilis est, necesse est,
ut ea testibus idoneis et publicis
perhennentur instrumentis. Hinc est, quod
notum sit Christi fidelibus, praesentis
nationis et posterae uniuersis, quod nos
Jesko Miles dictus de Slauu, et Jesko Famulus
dictus de Rügenwald, dilectus noster
patruelis, animo deliberato maturo
amicorum nostrorum et consultorum
consilio, consensuque proprio, honestis uiris
et incolis praesentibus et futuris uniuersis, in
ciuitate Stolp in Pomorania residentibus,
indaginem Arndeshagen,*

*nec non totum et integrum portum
Stolpsemunde dictum, penes aquam
stolpensem tam ab una quam alia parte
situm,*

W imię świętej i nierozdzielnej
Trójcy. Amen. Aby ludzkie działania z
pamięci, która jest rzeczą kruchą, nie
zniknęły, konieczne jest, by zostały one
ustalone przez pewne i jawne
świadczenia i pisma. Wszystkim przeto
wiernym Chrystusa tak współczesnym
jak i przyszłym chcemy, aby było
wiadome, że my Jaśko, rycerz zwany ze
Sławna, oraz Jaśko, giermek zwany z
Dartowa, nasz kochany krewniak, po
dojrzałym namyśle z przyjaciółmi
naszymi i rzecznikami, jako też z
własnego postanowienia, przekazaliśmy
wszystkim szanownym współczesnym i
także przyszłym mężom i mieszkańcom
miasta Słupska na Pomorzu **zagrodę
Charnowo,**

**jak również cały i niepodzielny port
Ustka, położony po obu stronach rzeki
Słupi,**

Im Namen der heiligen und
unzertrennlichen Dreieinigkeit. Amen. Damit
die menschlichen Handlungen sich nicht aus
dem Gedächtnisse, welches ein
vergängliches Ding ist, verlieren, ist es
notwendig, daß sie durch tüchtige Zungen
und öffentliche Instrumente beurkundet
werden. Wir thun daher allen treuen
Christen gegenwärtiger und zukünftiger Zeit
kund und zu wissen, daß wir Jeskow,
genannt Miles von Schlawe und Jeskow,
genannt Famulus von Rügenwalde, unser
geliebter Vetter, nach reiflicher Überlegung
auf den Rath unserer Freunde und
Sachwalter und mit eigner Zustimmung,
allen ehrbaren, gegenwärtigen sowohl als
zukünftigen Männern und Bewohnern der
Stadt Stolp in Pommern den Distrikt
Arenshagen,

**sowie den ganzen und unversehrten
Hafen Stolpmünde, auf beiden Seiten
des Stolpeflusses gelegen,**

Pochodzenie informacji z dokumentu kancelaryjnego mówiącego o położeniu zagród, osad, strumyków... jest w pełni wiarygodne, dlatego wymienienie istnienia „zagrody” Charnowo (Arndeshagen) jest w pełni wiarygodne.

²⁰ Władysław Goliński; Grodzisko- port w miejscu ujścia Słupi, maszynopis, 2022, s. 3.
<https://biblioteka.ustka.pl/images/stories/literatura/golinski/art14a.pdf>

Poniżej zostanie przedstawione nazewnictwo dla topograficznych nazw własnych wg zasady:

Nazwa miejscowości lub miejsca, inna nazwa topograficzna użyta w dokumencie- wersja w języku łacińskim	Nazwa zastosowana na mapie; SŁUPSK, Mapa operacyjna, Wojskowy Instytut Geograficzny 1936 r. (Reedycja ark. 33)	Współczesna nazwa administracyjna
--	--	-----------------------------------

Arndeshagen	Arnshagen	Charnowo
-------------	-----------	----------

Ryc. 19. Charnowo, kościół p. w. Znalezienia Krzyża Świętego, wiosna 2021 (wieża kościoła jest ze średniowiecza).

Źródło: Fotografował Władysław Goliński.

Ryc. 20. Charnowo, Słupia na wysokości kościoła, jesień 2004.

Źródło: Fotografował Władysław Goliński.

Starodawne Grabno

Nazwa Grabno

W języku kaszubskim wieś ma nazwę *Wëtrówno*²¹ ale w innym opracowaniu wieś miałyby mieć nazwy *Wëtrowno* lub *Witrowno*²², nieco inaczej nazwę przedstawia [Ewa Rzetelska-Feleszko](#) (2000) i podaje słowińską nazwę *Vatrowno*²³, sugerując prawdopodobne pierwotne Wiatrowo od słowa „wiatr”. W języku niemieckim obecnie wieś sołectwa Grabno nosi nazwę *Wintershagen*.

Grabno, niem. *Wintershagen*. Fragment tekstu pochodzący z Dyplomu z 1337 r.: „... aż do młynówki między Ustką a Grabnem,...” („... *descendendo usque ad aquam pellentem molendinum inter stolpesmunde et Wintershagen*,...”).²⁴

[...] Hasło: **Witrówno**; niem. *Wintershagen*, wś i dobra ryc. w Pomeranii, pow. słupski, st. p. Charnowo, paraf. kat. Słupsk [...] ²⁵; Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowińskich, Tom XII.

Historia dróg w średniowieczu²⁶

Przez całe stulecia (pomijam tu drogi Imperium Rzymskiego i niektóre drogi państwa Karola Wielkiego), bo aż do połowy XVII wieku nikt w Europie nie zajmował się drogami lądowymi. Szlaki komunikacyjne na nizinach, zwane drogami, gościńcami lub traktami, nie miały utwardzonej powierzchni, nie posiadały wytyczenia ich rowami odwadniającymi. Szlaki te nie były przez nikogo budowane, nie były przez nikogo naprawiane i nikt o nie nie dbał. Drogi zostały wydeptane przez pieszego i poszerzone kołami przejeżdżających wozów.

Szerokość dróg tym samym została ustalona nasileniem ruchu podróżnych i wielkością narzuconą terenem. Ostre spadki terenu były powszechnością. Drogi posiadały wyrwy wybijane kopytami końskimi, koleiny wyżłobione kołami wozów, doły, które deszcz zamieniał w grzęzawiska ledwie możliwe do przebycia.

Jakkolwiek już w XIII wieku niektórzy władcy feudalni poczynili próby narzucenia szerokości drogi na ich terenach, jednakże cała ta czynność spaliła na panewce w zderzeniu z brakiem rowów przydrożnych wymuszających szerokość drogi.

Niebezpieczeństwo na drogach nie wynikało tylko ze złego stanu gościńca, gdzie można było na wybojach połamąć koła, ugrzęznąć w błocie albo utopić się podczas przeprawy brodem. Z dróg korzystali nie tylko szacowni podróżni, kupcy wiozący swoje towary, ale na podróżnych czekali opryszkowie i skłonne do rozboju wojska nieprzyjaciela a nawet własne wojska goniące za łatwym łupem. Taki stan panował w wiekach średnich w całej Europie, również w Polsce.

W czasach feudalnego rozdrobnienia gospodarka każdej osady musiała być samowystarczalna, a więc nie była uzależniona od transportu towarów. Zainteresowany stanem dróg był feudalny władca, który musiał dość często przenosić się z miejsca na miejsce z całym wojskiem.

²¹ Witold Iwicki: Toponimia byłego powiatu słupskiego, Gdańsk 1993.

²² Lorentz Friedrich: Polskie i kaszubskie nazwy miejscowości na Pomorzu Kaszubskim: Instytut Zachodnio-Słowiński przy Uniwersytecie Poznańskim, Poznań 1923.

²³ Ewa Rzetelska-Feleszko: Słowińskie nazewnictwo Pomorza Środkowego, [w:] VI Konferencja Kaszubsko-Pomorska, Materiały, Darłowo 2000, s. 17

²⁴ Władysław Goliński; Grodzisko- port w miejscu ujścia Słupi, maszynopis, 2022, s. 11.

<https://biblioteka.ustka.pl/images/stories/literatura/golinski/art14a.pdf>

²⁵ Hasło **Witrówno**; Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowińskich, Tom XIII; Szlurpkiszki- Warłynka, Warszawa 1892, s. 680.

²⁶ „Historia dróg w średniowieczu” w niniejszej pracy historia dróg została napisana na podstawie opracowania Studenckiego Koła Naukowego Drogowców Politechniki Rzeszowskiej- pełny tekst jest umieszczony w Internecie. <http://knd.prz.edu.pl/portal.php?show=6>

władców też interesowały sprawne środki łączności ze światem. Dobry stan dróg zapewniał sprawne kontakty polityczne, wojskowe i handlowe. Im droga była lepsza tym sprawniejsza była łączność ze światem.

Utrzymanie w dobrym stanie dróg, mostów i grobli wiązały się z przeznaczeniem na ten cel poważnych nakładów. Im silniejszy król lub udzielny książę tym były na ich terenie lepsze drogi, a więc lepsze warunki komunikacji.

Stara droga prowadząca z Przewłoki do wsi Grabno i dalej do Słupska

Przez istnienie zalewu od południowo- wschodniej strony Ustki droga po wschodnim brzegu rzeki Słupi prowadziła ze Słupska tylko do Przewłoki. Nie trafiłem na wyjaśnienie kiedy warunki geograficzne zmieniły się na tyle by umożliwić powstanie drogi Grabno – Ustka, zamykającej odcinek Słupsk- Ustka tak jak to jest w tej chwili. Z pewnością nastąpiło to jeszcze w późnym średniowieczu.

Ze Słupska droga prowadziła przez Swochowo- Machowino (właściwie Mączniak), dalej mijała Mączniak i prowadziła przez las do Grabna, stąd (przy dzisiaj tam znajdującymi się działkami ogrodowymi) prowadziła do brzegu lasu i skręcała do Przewłoki- w części przedostatni odcinek tej starej drogi dzisiaj zabrano na pole.

Droga prowadziła cały czas po wschodnim brzegu rzeki Słupi.

Ryc. 21. Droga w Grabnie- Zimowiskach.
Kapliczka przydrożna w Zimowiskach. 2006.

Źródło: Fotografowała Maria Golińska.

Ryc. 22. Kościół (tylko sama wieża z 1356r.) stanął już przy „nowym, dzisiejszym” przebiegu drogi Ustka- Słupsk. 2021.

Źródło: Fotografował Władysław Goliński.

Grabno- zapis w Umowie Sprzedaży zawartej w Słupsku w 1337 r.

Poniżej fragment oryginalnego tekstu: [...] ²⁷

nec non totum et integrum portum Stolpesmunde dictum, penes aquam stolpensem tam ab una quam alia parte situm,

*et omnia ac singula, quae ibidem sunt in praesenti et adhuc fieri poterint in futuro, cum suis terminis et gadibus in hunc modum diuisim intitulis: primo de aqua stolpensi ascendendo fluxum uel flumen, super quem structum est molendinum Semelouu, cuius aquae molendini medietas attinet eiusdem conciuibus ciuitatis usque ad distinctionem uillae Bruskouu, de hac distinctione uillae Bruskouu, usque in riulo aut fluxu Vuosuba, hunc fluxum uel riulum Vuosuba descendendo usque ad semitam currentem de portu stolpesmunde uersus uillam Dünnou, in qua semita stat arbor quaedam nomine Hageboke signis publicis cum securi signata, ubi utrinque cum brouys habent debitam distinctionem, de hac arbore Hageboke directo modo usque ad arborem quercinam stantem super riulum aquae Bukeuitz, ubi primitus suscipit suum fluxum, quae arbor quercina signata est debite et distincte, hunc riulum Bukeuitz descendendo usque in salso mari, prope hoc salsum mare directe usque in aqua stolpensi ultra aquam stolpensem secus salsum mare directe usque ad riulum aquae Vuregouu, de salso mari ascendendo aquam Vuregouu usque ad pontem, ultra quem uia currit uersus uillam Machemin, de hoc ponto uiam descendendo, usque ad quercum stantem super fluxum aquae Darghin, hunc fluxum Darhin descendendo usque ad aquam pellentem molendinum inter stolpesmunde et **Vintershagen**, cuius aquae et molendini medietas pertinet conciuibus ante dictis, hanc aquam molendini descendendo usque in aqua stolpensi:*

jak również cały i niepodzielny port Ustka, położony po obu stronach rzeki Słupi,

oraz wszystko, co tamże teraz się znajduje i w przyszłości znajdować się może, w granicach oddzielnie oznaczonych, w sposób następujący: poczynając od Słupi w górę potoku czy rzeczki, przy której zbudowany jest młyn Zamełowo, gdzie połowa młynówki należy do obywateli miasta aż do pół wsi Bruskowo, stąd aż do Wuosuba, tym strumykiem w dół aż do ścieżki, która prowadzi z portu Ustka do wsi Duninowo i przy której stoi buk, na którym po obu stronach są siekiera nacięte znaki. Od tego buku przebiega granica w prostej linii aż do dębu, który stoi u źródła strumyka Bukowica. Dąb jest dokładnie i pewnie oznaczony. Stąd granica idzie biegiem strumyka aż do morza, wzdłuż morza wprost do Słupi i za Słupią (znów) wzdłuż morza aż do strumyka Wrechów, w górę strumyka Wrechów aż do mostu, przez który prowadzi **droga do wsi Machowino**, od tego mostu wzdłuż drogi aż do dębu, który stoi nad strumykiem Darchin, w dół strumyka Darchin aż do młynówki między Ustką a **Grabnem**, której to młynówki i młyna połowa należy do wyżej wymienionych obywateli, w dół tej młynówki aż do Słupi:

sowie den ganzen und unversehrten Hafen Stolpmünde, auf beiden Seiten des Stolpeflusses gelegen,

und alles und jedes, was daselbst jetzt ist und hinführe werden kann, unter einem wahrhaften Kauf- Titel übertragen, geben und darauf Verzicht leisten, mit allen Gerechtsamen, Gerichtsbarkeit, Nießbrauch, Proprietät, sowie auch mit völliger Freiheit, mit allen Einkünften, dein Patronatsrecht, mit aller Jagdgerechtigkeit, mit allen Wiesen, Gräsern, Heuschlag, Weide, Forsten, Wäldern, Sümpfen, Hölzern, angebauten Äckern und noch nicht angebauten, mit allen Steigen, Wegen und Nebenwegen, Wirthhäusern, Mühlen, Gewässern, Fischen, sowie wir dies nach uralter Festsetzung mit unsern Vorfahren erbrechtlich auf ewige Zeiten, in freien, ungehinderten und ruhigen Besitz überkommen haben. Daher sprechen wir die Bürger obgenannter Stadt Stolp frei von allen und ferner zu leistenden Diensten und Arbeiten und von allen aus vorbenannten Gütern und gebührenden Abgaben, so wir uns auch verpflichten, diese Güter zu beschützen und unter unsere Obhut zu nehmen, gleich ändern unsern Gütern, die uns steuerpflichtig sind oder eigenthümlich gehören. Hiergegen wird besagte Bürgerschaft alljährlich jedes Martins- Fest ein paar Hosen, Acht slawische Gulden an Werth, oder diese Summe bar, zum Zeichen der Anerkennung und Unterwürfigkeit an uns oder unsere Erben pünktlich entrichten.

²⁷ Władysław Goliński; Grodzisko- port w miejscu ujścia Słupi, maszynopis, 2022, s. 11.
<https://biblioteka.ustka.pl/images/stories/literatura/golinski/art14a.pdf>

Poniżej jest przedstawione nazewnictwo dla topograficznych nazw własnych wg zasady:

Nazwa miejscowości lub miejsca, inna nazwa topograficzna użyta w dokumencie- wersja w języku łącińskim	Nazwa zastosowana na mapie; SŁUPSK, Mapa operacyjna, Wojskowy Instytut Geograficzny 1936 r. (Reedycja ark. 33)	Współczesna nazwa administracyjna
--	--	-----------------------------------

<i>ad aquam pellentem molendinum inter stolpesmunde et Vintershagen</i>	Wintershagen	Grabno
---	--------------	--------

Ryc. 23. Kościół filialny pw. śś. Jana Chrzciciela i Mikołaja. Wezwanie to nadano podczas konsekracji. Kościół konsekrowano w 1356r., filią parafii w Grabnie- Zimowiskach był wówczas kościół w Ustce (informacja według inskrypcji na tablicy z piaskowca, zapewne z XVIIIw., umieszczonej w przyziemiu wieży). Ze względu na duży napływ niemieckich osadników spieszono się z oddaniem kościoła do użytku.

Zdjęcie wykonano w 2007 r.

Źródło: Fotografował Władysław Goliński.

Starodawne Duninowo

Nazwa Duninowo

Nazwa z języka kaszubskiego- po kaszubsku nazwa brzmi: *Dėnowò*. Obecnie używana nazwa niemiecka to: *Dünnow*.

Wczesne lata Duninowa

Nie da się wiele powiedzieć na temat powstania i pierwszych lat istnienia osady. W roku spisania umowy Duninowo należało do kaszubskiej rodziny Święców.

Opis prastarej ścieżki z Ustki do Duninowa

Jest dość oryginalny opis poprowadzenia granicy kupowanego pod Duninowem terenu od Święców; oto ten opis wzięty z umowy z 1337 r. ...” *stąd aż do Wuosuba, tym strumykiem w dół aż do ścieżki, która prowadzi z portu Ustka do wsi Duninowo i przy której stoi buk, na którym po obu stronach są siekierą nacięto znaki.*” A więc strumyk Wuosuba to może być Struga Łędowska, dzisiejszy jej bieg może i jest za krótki ale przecież cieki wodne były w średniowieczu prawdziwymi rzekami. Struga Łędowska przecina się z dzisiejszą drogą Ustka- Duninowo. Buka z naciętymi siekierą znakami już przy tej drodze nie ma. Wydaje się, że owa ścieżka to właśnie dzisiejsza droga bo jest z południowej strony Jeziora Modła, które w średniowieczu podchodziło pod wieś Duninowo od północnego zachodu, jezioro to było obszaro o wiele większe niż jest dzisiaj.

Wieś Duninowo nie wchodziło w obszar ujęty umową sprzedaży terenów z 1337 roku ale leżała blisko poprowadzonej granicy i z pewnością wtedy, w XIV wieku już istniała, oddalona od „portu w miejscu ujścia Słupi” o ok. 4 km.

Duninowo wymienione w Umowie Sprzedaży zawartej w Słupsku w 1337 r.

Poniżej fragment oryginalnego tekstu: [...] ²⁸

nec non totum et integrum portum Stolpsemunde dictum, penes aquam stolpensem tam ab una quam alia parte situm,

et omnia ac singula, quae ibidem sunt in praesenti et adhuc fieri poterint in futuro, cum suis terminis et gadibus in hunc modum diuisim intitulatis: primo de aqua stolpensi ascendendo fluxum uel flumen, super quem structum est molendinum Semelouu, cuius aquae molendini medietas attinet eiusdem conciuibus ciuitatis usque ad distinctionem uillae Bruskouu, de hac distinctione uillae Bruskouu, usque in riuulo aut fluxu Vuosuba, hunc fluxum uel riuulum Vuosuba descendendo usque ad semitam currentem de portu stolpsemunde uersus uillam Dünnouu, in qua semita stat arbor quaedam nomine Hageboke signis publicis cum securi signata, ubi utrinque cum brouys habent debitam distinctionem, de hac arbore Hageboke directo modo usque ad arborem quercinam stantem super riuulum aquae Bukeuitz, ubi primitus suscipit suum fluxum, quae arbor quercina signata est debite et distincte, hunc riuulum Bukeuitz descendendo usque in salso mari, prope hoc salsum mare directe usque in aqua stolpensi ultra aquam stolpensem secus salsum mare directe usque ad riuulum aquae Vuregouu, de salso mari ascendendo aquam Vuregouu usque ad pontem, ultra quem uia currit uersus uillam Machemin, de hoc ponto uiam descendendo, usque ad quercum stantem super fluxum aquae Darghin, hunc fluxum Darhin descendendo usque ad aquam pellentem molendinum inter stolpsemunde et Vintershagen, cuius aquae et molendini medietas pertinet conciuibus ante dictis, hanc aquam molendini descendendo usque in aqua stolpensi:

jak również cały i niepodzielny port Ustka, położony po obu stronach rzeki Słupi,

oraz wszystko, co tamże teraz się znajduje i w przyszłości znajdować się może, w granicach oddzielnie oznaczonych, w sposób następujący: poczynając od Słupi w górę potoku czy rzeczki, przy której zbudowany jest młyn Zamełowo, gdzie połowa młynówki należy do obywateli miasta aż do pół wsi Bruskowo, stąd aż do Wuosuba, tym strumykiem w dół aż do ścieżki, która prowadzi z portu Ustka do wsi **Duninowo** i przy której stoi buk, na którym po obu stronach są siekierą nacięte znaki. Od tego buku przebiega granica w prostej linii aż do dębu, który stoi u źródła strumyka Bukowica. Dąb jest dokładnie i pewnie oznaczony. Stąd granica idzie biegiem strumyka aż do morza, wzdłuż morza wprost do Słupi i za Słupią (znów) wzdłuż morza aż do strumyka Wrechów, w górę strumyka Wrechów aż do mostu, przez który prowadzi droga do wsi Machowino, od tego mostu wzdłuż drogi aż do dębu, który stoi nad strumykiem Darchin, w dół strumyka Darchin aż do młynówki między Ustką a Grabnem, której to młynówki i młyna połowa należy do wyżej wymienionych obywateli, w dół tej młynówki aż do Słupi:

sowie den ganzen und unversehrten Hafen Stolpmünde, auf beiden Seiten des Stolpeflusses gelegen,

und alles und jedes, was daselbst jetzt ist und hinführen werden kann, unter einem wahrhaften Kauf- Titel übertragen, geben und darauf Verzicht leisten, mit allen Gerechtsamen, Gerichtsbarkeit, Nießbrauch, Proprietät, sowie auch mit völliger Freiheit, mit allen Einkünften, dein Patronatsrecht, mit aller Jagdgerechtigkeit, mit allen Wiesen, Gräsern, Heuschlag, Weide, Forsten, Wäldern, Sümpfen, Hölzern, angebauten Äckern und noch nicht angebauten, mit allen Steigen, Wegen und Nebenwegen, Wirthhäusern, Mühlen, Gewässern, Fischen, sowie wir dies nach uralter Festsetzung mit unsern Vorfahren erbrechtlich auf ewige Zeiten, in freien, ungehinderten und ruhigen Besitz überkommen haben. Daher sprechen wir die Bürger obgenannter Stadt Stolp frei von allen und ferner zu leistenden Diensten und Arbeiten und von allen aus vorbenannten Gütern und gebührenden Abgaben, so wir uns auch verpflichten, diese Güter zu beschützen und unter unsere Obhut zu nehmen, gleich ändern unsern Gütern, die uns steuerpflichtig sind oder eigenthümlich gehören. Hiergegen wird besagte Bürgerschaft alljährlich jedes Martins- Fest ein paar Hosen, Acht slawische Gulden an Werth, oder diese Summe bar, zum Zeichen der Anerkennung und Unterwürfigkeit an uns oder unsere Erben pünktlich entrichten.

²⁸ Władysław Goliński; *Grodzisko- port w miejscu ujścia Słupi*, maszynopis, Ustka 2022, s. 3.; <https://biblioteka.ustka.pl/images/stories/literatura/golinski/art14a.pdf>

Poniżej zostanie przedstawione nazewnictwo dla topograficznych nazw własnych wg zasady:

Nazwa miejscowości lub miejsca, inna nazwa topograficzna użyta w dokumencie- wersja w języku łacińskim	Nazwa zastosowana na mapie; SŁUPSK, Mapa operacyjna, Wojskowy Instytut Geograficzny 1936 r. (Reedycja ark. 33)	Współczesna nazwa administracyjna
Dünnouu	Dünnow	Duninowo

Ryc. 24. Duninowo, kościół p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej, wiosna 2004.
Źródło: Fotografował Władysław Goliński.

Ryc. 25. Duninowo, dworek, lato 2004.

Źródło: Fotografował Władysław Goliński.

Ryc. 26. Duninowo, dom mieszkalny, lato 2004.

Źródło: Fotografowała Maria Golińska.

Ryc. 27. Jezioro Modła, zima 2004 (Jezioro w zaniku pod Duninowem.).

Źródło: Fotografowała Maria Golińska.

Ryc. 28. Duninowo, widok od północy na zabudowę wsi, jesień 2004.

Źródło: Fotografowała Maria Golińska.

Warownia w ujściu Słupi

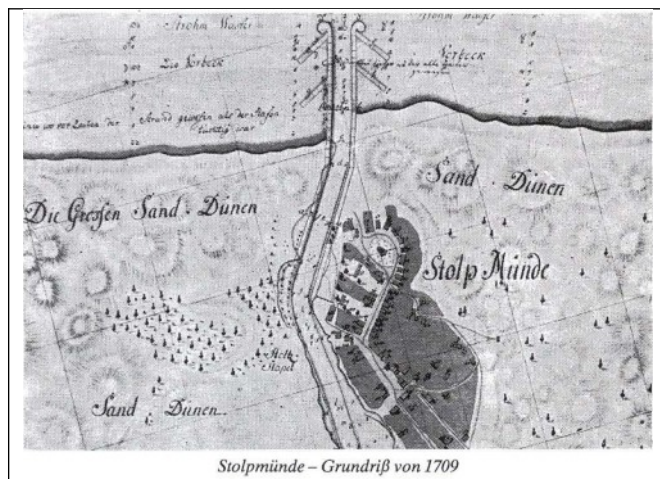

Ryc. 29. Duninowo, widok od północy na zabudowę wsi, jesień 2004.

Źródło: Fotografowała Maria Golińska.

Miejsce obronne w ujściu Słupi t.j. w jej obu odnogach, o specjalnie wzmocnionych obwałowaniach i zapewne z ukrytą pod powierzchnią wody przegradą na rzece²⁹ powstały pewnie w tym samym czasie co gród przy rzece Parsęcie w Kołobrzegu- w IX w. Na zachodniej odnodze rzeki Słupi warownia przybierała kształt połowy koła, na wschodniej odnodze nie pozostał żaden ślad po jej istnieniu poza osadą o charakterystycznej nazwie: Zapadłe. Umocnienia obronne występowały w miejscu ujścia wszystkich rzek Pomorza w okresie ciągłych nękających wypraw wikingów³⁰.

Ryc. 30. Mapa historyczna z 1709 roku.

Źródło: Stolper Heimatkreise e.V. Stolpmünde, s. 947.
stolp.de/stolpmuende_literatur.html

Zachowała się mapa Stolpmünde (niemiecka nazwa Ustki) dopiero z 1709 roku. Widać już na niej obustronne zagospodarowanie brzegów w miejscu przy ujściu Słupi.

Wykorzystanie terenu pod składy drewna a może nawet i prowadzenie na zachodnim brzegu zachodniej odnogi Słupi obróbki drewna, musiało mieć miejsce już przed 1337 rokiem w osadzie o kaszubskiej nazwie Ujść, bowiem Umowa z 1337 roku mówi wyraźnie „... nec non totum et integrum portum Stolpense dictum, penes aquam stolpensem tam ab una quam alia parte situm³¹ „...”

²⁹ Pieradzka Krystyna; Walki Słowian na Baltyku w X-XII wieku, Warszawa 1953, s. 33.

³⁰ Tamże, s. 38-40.

³¹ Tłumaczenie fragmentu Umowy z 1337r., spisanej w Słupsku: *jak również cały i niepodzielny port Ustka, położony po obu stronach rzeki Słupi,*

Geneza warowni Ujść

W pobliżu Ustki Kaszubi pobudowali niezbyt liczne warownie. Wokół nich były rozmieszczone osady, z których ludność chroniła się w czasie zagrożenia do takiej warowni i tam walczyła chroniąc się za wałem obronnym- taką taktykę stosowano wszędzie na Słowiańszczyźnie. Do najbliższych grodzisk słowiańskich, należały:

Gać – VIII–X w.

Słupsk – przełom VIII i IX–XII w.³²

Wicko (grodzisko)- ?

Nie wiadomo dokładnie kiedy powstały warowne osady- warownie w Ustce i Zapadłem, zapewne był to IX-Xw.- tak jak w Słupsku i tak jak w Kołobrzegu. Wtedy też powstały drogi po zachodnim brzegu Słupi.

W VIII wieku rzeka Słupia uchodziła deltą do morza. Data powstania warowni w lewej, zachodniej odnodze ujścia Słupi jest nie znana. Prawa, wschodnia odnoga Słupi znajdowała się obok dzisiejszej osady Orzechowo i płynęła w miejscu, gdzie dziś znajduje się droga Zapadłe – Orzechowo. W czasach Mieszka I istniało również jezioro lagunowe sięgające aż pod wieś Przewłoka i Wytowno.

Wzmianka pisemna o istnieniu warowni pochodzi dopiero z umowy słupskich radnych ze Świętami z 1337 roku. Po przejęciu terenów ziemi gdańskiej i samego Gdańska w 1308 roku przez Krzyżaków został wstrzymany handel ze Skandynawią³³, a po powstaniu Ligi Hanzeatyckiej, warownia straciła swoje znaczenie. Na jej miejscu wybudowano w 1356 roku kościół.

Grodziska Ustka i Gardna Wielka jako "quondam castrum"

Ustka- Umowa z 1337 roku, spisana w Słupsku jest dokumentem kancelarii. Z treści takiego dokumentu wynika, że niemożliwym do zafałszowania byłoby "wymyślenie" grodu czy innego elementu topograficznego, który został wspomniany w danym dokumencie jako np: korelat granicy posiadłości ziemskiej. Innymi słowy sama posiadłość (nadanie) mogło nigdy nie zaistnieć natomiast elementy terenowe, na bazie których opisano tą posiadłość istniały rzeczywiście. Właśnie na podstawie falsyfikatu mogileńskiego archeolodzy zidentyfikowali kilka grodzisk na ziemi chełmińskiej, które były określone jako "quondam castrum". Pragnę więc już kolejny raz, w kolejnym artykule wnieść o nazwanie grodziskiem miejsca określonego we wspomnianym wyżej dokumencie, jako:

<i>nec non totum et integrum portum Stolpesmunde dictum, penes aquam stolpensem tam ab una quam alia parte situm,</i>	jak również cały i niepodzielny port Ustka, położony po obu stronach rzeki Słupi,
---	--

Sama ta warownia u brzegu morza musiała istnieć od chwili przybycia tu Słowian albo od chwili powstania takiej możliwości ze „względów terenowych”. Być może geolog mógłby dokładniej określić czas, od kiedy zagospodarować można było tę wydmy. Podobne miejsce na gród w Kołobrzegu- Budzistowie powstało w IXw.

Wszystko jednakże wskazuje na istnienie innej konstrukcji- przewłoki, istniejącej przy warowni przeszkodzie niewidocznej ale znajdującej się tuż pod powierzchnią, obok istniejącego

³² Henryk Janocha (Koszalin); Archeologia o początkach słupskiego ośrodka miejskiego [w:] Koszalińskie Zeszyty Muzealne t. 24, s. 19-68.

³³ Hermann Bollnaw: Das „Vineta”- Problem widziany z pozycji naukowej; wiedzy o transporcie. Poruszany w zeszytach naukowych Gesellschaft für pommersche Geschichte und Altertumskunde (im folgenden: Mbl.) Bd. 50, 1936, S. 40 f. Tam też została wymieniona literatura dotycząca niniejszego kręgu zagadnień.

naturalnego wypłyenia w ujściu rzeki. Udokumentowane jest posiadanie umiejętności budowy klepkowych łodzi przez Słowian zachodnich, a więc również tych z Ziemi Słupskiej, już przed datą zakładania państwa Polan przez Mieszka I. Owi Słowianie to biegli szkutnicy; budowali łodzie dojrzałej konstrukcji. Są to otwarte bezpokładowe łodzie o łyżkowatych zakończeniach dziobu i rufy, z reguły płaskodenne, z poszyciem przechodzącym prostopadle w wystającą ku dołowi stępkę i małym zanurzeniu, świadczącym o przystosowaniu do żeglugi wśród pływnych zalewów piaszczystych i rzek. Odznaczały się one doskonałymi właściwościami morskimi, łatwością wiosłowania i świetną żeglownością³⁴ stanowiąc jednostki uniwersalne, dostosowane zarówno do ciężkich warunków północnej żeglugi morskiej, jak i do przenikania daleko w górę rzek, pływania po jeziorach, a także do korzystania z przewłok³⁵.

Zmiany brzegu morskiego

Brzeg morski podlega ciągłym zmianom, dzieje się tak od wieków bez wpływu na to zjawisko działalności człowieka. Powstające i rosnące mierzeje powodują powstawanie jezior. Jeziora te następnie zostają zasypywane przez stałe osady, które nanoszą rzeki, powoduje to przyspieszone zarastanie roślinnością tych jezior. Następuje wysuszenie łądu i jego rozkurczanie po zejściu lodowca. Zmienia się poziom wody w morzach.

Od czasów epoki brązu a konkretnie od ok. V-IV w. p.n.e. zostało opuszczone przez ludność kultury łużyckiej grodzisko w Gałęzinowie, które w owym czasie stało na brzegu Morza Bałtyckiego—tak bowiem przemieściła się linia brzegowa przez okres 2500 lat (ok. 10 km od obecnej linii brzegowej).

Najbliższa okolica Ustki posiada podobną strukturę łądu poprzeplatanego jeziorami lecz zmiany takie jak zanikanie jezior są koło Ustki wyprzedzone o może nawet dwa tysiąclecia w stosunku do okolicy znad jezior Gardno i Łebsko. Z czasem o istniejących kiedyś zbiornikach wodnych świadczą zaledwie złoża torfu.

---

³⁴ Przemysław Smolarek; *Studia nad szkutnictwem Pomorza Gdańskiego X-XIII wieku*, Gdańsk, 1969.

³⁵ Źródła pisane niejednokrotnie wspominają o przechodzeniu przez korabie słowiańskie pływn i cieśnin niemożliwych do przebycia przez łodzie skandynawskie; stąd metoda sztucznego tworzenia pływn, jako obrony biernej przed okrętami. Wspominają też o masowych transportach okrętów słowiańskich przez przewłoki. K. Pieradzka, *Walki Słowian na Bałtyku w X—XII wieku*, Warszawa 1953 I., str. 19, 45, 58, 78, 87, 93; 101, 110—111, 119.

Zdjęcie po lewej stronie:
Ryc. 31. Ustka, wiosna 2005. Widok od ul. Grunwaldzkiej.

-pozostałość zalewu, później jeziora lagunowego, do dziś jeszcze czytelne jest ich istnienie, szczególnie widoczne każdej wiosny i jesieni.

Źródło: Fotografowała Maria Golińska.

Do dzisiaj widać ślady istnienia jeziora lagunowego. Wcześniej jezioro to było z pewnością bardziej widoczne bo stanowiło zbiornik wodny o dużej powierzchni. A jeszcze wcześniej wygląd mógł

Zdjęcie po lewej stronie:
Ryc. 32. Modła, wiosna 2005. Widok na Jezioro Modła od strony wsi Lędowo. Zdjęcie wykonano w kierunku północno- zachodnim.

-pozostałość zalewu, później jeziora lagunowego.

Źródło: Fotografowała Maria Golińska.

być taki jaki dziś ma Jezioro Gardno i Jezioro Łebsko. Podobnie jest na zachodnim brzegu ujścia Słupi.

Zaraz za wydmami, które się pewnie ciągle przemieszczały, jest teraz zarastające i w zaniku Jezioro Modła.

Pomiędzy tym jeziorem a Słupią do dzisiaj istnieje bagnisty teren z oczkami wodnymi, świadczy to o istniejącym niegdyś połączeniu tych zbiorników wodnych w jeden duży obiekt. Niestety, nie trafiłem na materiały o tym, jak konkretnie w naszej okolicy zatoki przeistaczały się w jeziora lagunowe a te przeobrażały się z kolei w pola torfowisk. Na bazie takich materiałów można byłoby określić miejsca dla celów poszukiwań wraków łodzi żyjących tu niegdyś jeszcze przed kolonizacją niemiecką (ok. XIIIw.) Słowian- później zostali ci Słowianie zgermanizowani.

Słupia uchodziła deltą do morza. Bezpośrednie ujście prawej (wschodniej) odnogi Słupi można jeszcze dzisiaj oglądać w Orzechowie- teraz płynie tam niewielka rzeczka- Orzechówka. Dopiero w XV w. wydmy piach zasypały ujście rzeki co doprowadziło do spiętrzenia wody i

powiększenie już wcześniej istniejącego tu zalewu, na ponad 100 lat powstałe powiększone rozlewisko sięgało obecnych wsi: Zapadłe, Poddębnie i Wytowno. Dopiero w 1526 r. poddani rycerskiej rodziny von Ramel stworzyli istniejący do dziś przekop do Bałtyku. Jakkolwiek stale tam jeszcze gromadzi się woda i odprowadzenie jej wymaga ciągłej drożności kanałów i przepustów. W starym, wschodnim korycie Słupi obecnie jest poprowadzona droga.

Zapadłe- sama nazwa mówi o czymś co się osunęło w grunt, o czymś co się zapadło. Funkcjonalnie była to zapewne warownia usytuowana w prawej odnodze Słupi.

Literatura

- 1 Bollnaw Hermann Das „Vineta”- Gesellschaft für pommersche Geschichte und Altertumskunde (im folgenden: Mbl.) Bd. 50. 1936.
- 2 Friedrich Lorentz Polskie i kaszubskie nazwy miejscowości na Pomorzu Kaszubskim: Instytut Zachodnio-Słowiański przy Uniwersytecie Poznańskim Poznań 1923.
- 3 Goliński Władysław Grodziska Słupska i powiatu słupskiego, cz. 2, maszynopis. Ustka 2019.
- 4 Goliński Władysław Historia portu w Ustce, cz. 1, maszynopis. Ustka 2014.
- 5 Goliński Władysław Grodzisko- port w miejscu ujścia Słupi, maszynopis. Ustka 2022.
- 6 Goliński Władysław Łoza w państwie pierwszych Piastów, maszynopis. Ustka 2022.
- 7 Hensel Witold i Broniewska Aleksandra Starodawna Kruszwica od czasów najdawniejszych do roku 1271. Wrocław 1961.
- 8 Iwicki Witold Toponimia byłego powiatu słupskiego. Gdańsk 1993.
- 9 Janocha Henryk Archeologia o początkach słupskiego ośrodka miejskiego, [w:] Koszalińskie zeszyty muzealne t. 24. Koszalin 2004.
- 10 Kokowski Andrzej Zagadnienie kręgów w środkowej strefie Pomorza Środkowego [w:] Acta Universitatis Lodzianensis, Folia Archaeologica 8. Łódź 1987.
- 11 Pieradzka Krystyna Walki Słowian na Bałtyku w X—XII wieku. Warszawa 1953.
- 12 Praca Zbiorowa Słownik geograficzny Królestwa Polskiego, Tom XII: Szlurpkiszki- Warłyńka. Warszawa 1892.
- 13 Rzetelska- Feleszko Ewa Słowiańskie Nazewnictwo Pomorza Środkowego [w:]VI Konferencja Kaszubsko-Pomorska, Materiały. Darłowo 2000.
- 14 Skrok Zdzisław Słowiańska moc. Warszawa 2006.
- 15 Skrok Zdzisław Czy wikingowie stworzyli Polskę? Warszawa 2013.
- 16 Skrzypek Ignacy Znaleźiska grobów podkloszowych na cmentarzyskach ludności kultury pomorskiej na Pomorzu Środkowym, [w:] Kultura pomorska i kultura grobów kloszowych. *Razem czy osobno?*- konferencja. Warszawa 1993.
- 17 Smolarek Przemysław Studia nad szkutnictwem Pomorza Gdańskiego X-XIII wieku Gdańsk 1969.

18	Studenckie Koło Naukowe Drogowców Politechniki Rzeszowskiej	Historia dróg w średniowieczu	Internet- 2003.
19	Szultka Zygmunt	Świątynia na Rowokole i jej funkcje.	Słupsk 2014.
20	Trawkowski Stanisław, pod redakcją Tadeusza Manteuffla	Nad Wisłą I Odrą, [w:] Polska pierwszych Piastów, państwo- społeczeństwo kultura.	Warszawa 1968.
21	Witt Walter	Urgeschichte des Stadt= und Landkreises Stolp.	Stolp 1934.